

שורות בשדה — אחת בהלוך ואחת בחזור — מתחילתה ועד סופה של השדה מן המזרח למערב, כי אז קנה את כולה מן הצפון לדרום.⁽²⁾

אמר רב יהודה אמר שמואל:

נכסי גוי, כלומר, אם מכר גוי לישראל קרקע וקיבל הגוי מן הישראל מעות בלבד בלא שטר, ולא החזיק בה הישראל, **הרי הן הקרקעות כמדבר** שהוא הפקר, וכל המחזיק בהן קודם שהחזיק בהם הישראל נותן המעות, **זכה בהן**.

ומפרשינן: **מאי טעמא?**

משום דגוי מכי מטו זוזי לידיה אסתלק ליה [הגוי שכל קנינו אינו אלא בכסף, משקיבל את מעותיו נסתלקה בעלותו], ואילו ישראל לא קני להו בדמים עד דמטי שטרא לידיה [ואילו ישראל אינו קונה לא מישראל ולא מגוי בכסף בלי שטר],⁽³⁾ חלבך עד שהחזיק

שדה של גר המסויימת במצריה [שדה שיש לה מצר מארבע רוחותיה], ועומדת היא לחרישה:

אמר רב הונא אמר רב: כיון שהכיש בה מכוש אחד [נתן מכה אחת במכוש בקרקע וחפר בה מעט], והיינו חרישה מעט, קנה את כולה.

ושמואל אמר: לא קנה אלא מקום מכושו בלבד.⁽⁸⁾

ב-ד ואם הכיש בשדה שאינה מסויימת במצריה אלא עומדת היא בבקעה גדולה ופתוחה לשדות אחרים או לרשות הרבים, עד כמה צריך הוא לחפור — לשיטת רב⁽¹⁾ — כדי שיקנה את כולה?

אמר רב פפא:

כדאזיל תיירא דתורי והדר [כשיחרוש בצמד בקר הלוך וחזור], כלומר, אם חרש שתי

בעיני אמה ולא כנגד הפתח.

8. כתב הרשב"ם: אבל כשבא לקנות מחבירו, הרי זה קנה את כולה, שהרי אפילו עשר קרקעות בעשר מדינות קנה, כשנתן מעות למוכר כדי לקנות, [כמבואר לעיל נג ב ברשב"ם ובהערות שם]; כלומר, ומאחר שקנה את מקום מכושו, ממילא קנה את כל השדות ומשום דסדנא דארעא חד הוא.

2. כן פירש הרשב"ם את שאלת הגמרא ותירוצה; אבל התוספות הקשו עליו: חדא דלישנא לא משמע הכי, ועוד דאמאי בעי "והדר", רק כשיחרוש פעם אחת אף על גב דלא הדר! [ויש לעיין עוד, כיון שאינה מסויימת במצריה, מי קבע את צפון השדה ודרומה, ואם משום שעד כאן היתה השדה בבעלותו של הגר, אם כן אף כשאינה מסויימת במצריה נאמר כן!].

והם פירשו את שאלת הגמרא, כמה יקנה [לפי רב] במכוש אחד? ותשובת הגמרא היא: כשיעור מידת תלם, והם היו יודעים מדת התלם כמה היה האורך שלו בשדה, דבשדה גדולה לא היו חורשים במענה אחד כל אורך השדה.

3. א. ביאר הרשב"ם:

1. אבל לשיטת שמואל גבי שדה המסויימת במצריה, שלא קנה אלא מקום מכושו בלבד, "ודאי לא חשיב מסויימת טפי משאינה מסויימת, דאפילו במסויימת קאמר לא קנה אלא מקום מכושו, וכל שכן בשאינה מסויימת", רשב"ם.

בה הישראל הרי הן כמדובר שהוא הפקר, וכל המחזיק בהן זכה בהן.⁽⁴⁾

אמר תמה ליה אביי לרב יוסף:

מי אמר שמואל הכי, וכי אמר שמואל, שהשני קונה את הקרקע בחזקה לבד, ואף שאין לו שטר מן הגוי!?! והאמר שמואל עצמו:

לא יובן לנו כלל ענין ההקנאה, דאיך אפשר שיעשו הבעלים קנין מקודם להוציא מרשותם ואחר כך להכניס החפץ לרשות אחר, [וראה שם שכתב ליישב קושיא זו].

וכל שכן דבקנין כסף ודאי דלא שייך כי האי גוונא, שהכסף הרי נותן הוא עבור הוצאת החפץ מרשות המקנה לרשות הקונה, ואם נאמר כנ"ל, נמצא, שכל לוקח לא בא החפץ מרשות המקנה, אלא מרשות הפקר; וראה מה שביאר שם.

וכן ב"קובץ שיעורים" אות רמב תמה: מי הפקירה, והלא הגוי לא עשה אותה הפקר אלא מכרה, וכיון שהקנין לא חל, לא עשה כלום!?! וכעין זה הקשו בתוספות לקמן דף קלח במקבל מתנה שאמר "אי אפשי" מקמי דאתא לידיה, וצ"ע.

4. כתב הרשב"ם: יש האומרים שאותו מחזיק שני צריך להחזיר את המעות ללוקח ראשון; והרשב"ם חלק על זה, שאם כדבריהם אין זה נקרא "הרי הן כמדובר", אלא אותו ישראל ראשון יתבע את הגוי להחזיר לו דמיו, ואם לא יחזיר לו הגוי יפסיד; ומיהו אותו שני רשע הוא, כי היות ונתן הראשון מעות לא גרע מעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה שהוא נקרא רשע; וראה עוד בדברי הרשב"ם בענין פסק ההלכה בעיקר דינו של שמואל; [ויש לעיין, למה צריך הגוי להחזיר לו את דמיו, ומה פשע הגוי שזה לא נודרו לעשות קנין בשדהו!?!].

ב. כתיב בפרשת חיי שרה, בקנין שקנה אברהם את מערת המכפלה מעפרון: "וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דיבר באזני בני חת, ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר. ויקם

אסתלק ליה הגוי, שהרי כל קנינו של גוי בכסף, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין [יד ב, וראה מה שהעירו התוספות כאן על זה], ומשקיבל המעות, לגבי ידיה הוי מכירה גמורה, שאין יכולים עוד לחזור זה בזה, וישראל לא קני במתן מעות עד דאתא שטרא לידיה, כדאמרינן בקדושין [כו א,] וכדפרישית לעיל [נג א ד"ה שלא בפניו; והיינו במקום שכותבין את השטר, וכמו שכתב הרשב"ם שם], דאפילו מישראל חבריה לא קני בזווי עד שיכתוב לו את השטר [או יחזיק], וכל שכן מגוי, דסתם גויים אנטים הם, ואין בדעתו לקנות בלי שטר, [וראה בתוספות שהאריכו בזה]; ודוקא בלוקח מגוי, אבל הלוקח מישראל חבירו, נהי דלא קני לוקח עד דאתי שטרא לידיה, אחר מיהא אין יכול לקדם ולהחזיק, שהרי עדיין ברשות מוכר קיימא, שכל זמן שלא החזיק הלוקח או לא בא השטר לידו, יכולין שניהם לחזור זה בזה.

ב. כתב ב"חידושי רבי שמעון" סימן כט:

יש לעיין: הרי הגוי מכויץ להקנות לישראל, ואילו היה הישראל סומך דעתו לקנות בלי שטר או חזקה, הרי היה קונה בכסף, ובהכרח שהקנאת גוי היא כהקנאת ישראל, ואם כן איך נעשה הפקר בלא כוונת הגוי!?

ולכאורה היה מקום לומר, דבכל הקנאה איכא שני ענינים: א. הוצאה מרשותו, ב. הכנסה לרשות, וכיון שמכויץ הגוי להקנות, והישראל לא קנה, בטל מעשה ההכנסה, ואילו מעשה ההוצאה קיים, ומשום הכי נשארה הוצאה בלא הכנסה, וזה ענין הפקר.

אבל זה דבר רחוק, דאם נאמר שבכל הקנאה צריך להקדים המקנה להוציא מרשותו,

בשטר], והיות ולשני אין שטר מן הגוי לא קנה, (6) והראשון הוא שיקנה משום "דינא דמלכותא" כשיגיע שטר לידו? (7)

"דינא דמלכותא דינא", (5) ומלכא הרי אמר [והרי חוק המלכות הוא]: לא ליקני ארעא אלא באיגרתא [אין אדם קונה קרקע אלא

את השדה בכסף, אלא בחזקה בלבד].

5. כתב הרשב"ם: כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים, שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא, שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו, והילכך דין גמור הוא, ואין למחזיק בממון חבירו על פי חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל; ואולם הר"ן בנדרים כח א ביאר גדר "דינא דמלכותא דינא" באופן אחר, ראה שם.

6. נתבאר על פי הרשב"ם. [ויש לעיין: למה לא פירש הרשב"ם כפשוטו, כי מאחר שלפי דינא דמלכותא אין קונים אלא בשטר, אם כן לא יצא הקרקע מיד הגוי בכסף בלבד, ומילא אין אדם יכול להחזיק בזה?! ולפי פירושו זה יכולים אנו לומר, דעד כאן לא אמר המלך שלא יקנו אלא בשטר, אלא כשבא לקנות מאחר, אבל הבא לזכות מן ההפקר, דלא שייך שטר, בזה אף לפי דינא דמלכותא קונים בחזקה, שהרי אם לא כן, הפקעת כל תורת מחזיק בנכסי הגר, וכמו שהעיר ב"יד רמה" הובא בהערה 8 לקמן.

ויתכן לפרש, על פי מה שכתב רבינו יונה לקמן נה א בד"ה עלה בדינו "כל מה שאמרנו שדין המלך דין, לא אמרו אלא לענין הפקעה שהנכסים (מפקיעין) [מופקעין] מבעליהן בדיני המלך, וכל אדם זוכה בהן כמצותו כשיחזיק בהן, והפקעת מלך הרי היא כענין "הפקר בית דין", אבל כש[נ]צוה המלך ויאמר "שדה זו נתונה לפלוני", אינו זוכה בה בדבר המלך עד שיחזיק. ולפי זה, כיון שמן הדין כבר הפקעה הקרקע מיד הגוי, אין המלך יכול להחזיקו בידו, וכל כח המלך הוא להפקיע את הקרקע ממי שיבוא ויחזיק בה].

7. נתבאר על פי לשון הרשב"ם שכתב "אלא

שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב. לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו. ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא היא חברון בארץ כנען. ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת".

וב"אור החיים" עמד על כפל הלשון "ויקם השדה והמערה וגו'", שהרי כבר אמר "ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וגו'"; וביאר על פי המבואר בגמרא כאן, שמיד הגוי יצא בכסף, ולידי ישראל לא בא אלא בחזקה, ולכן בתחילה כשעדיין לא קבר את שרה ועדיין לא עשה חזקה אלא שקל לעפרון כסף בלבד, אז עדיין לא קנה לגמרי, רק נסתלק עפרון מן השדה; ואך משקבר את שרה שזה הוא חזקה כמו מציע מצעות בנכסי הגר, אז קנה אברהם את השדה שתהיה שלו, [וראה שם שהאריך בדין קבורה בנכסי הגר אם היא חזקה; וראה מה שיש להעיר בזה בהערה לקמן נו א, גבי מה שאמרו שם שהמכניס חפציו לנכסי הגר לא הוי חזקה].

[ויש לבאר על פי זה את דקדוק לשון הכתוב, שבתחילה אמר "ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא וגו'", ושוב אמר "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא היא חברון בארץ כנען"; והוא על פי מה שכתב הרמב"ן בפירושו על התורה, שהאבות לא היו מקפידים לשמור את המצוות אלא בארץ ישראל, ולפי זה, הרי יש לדון שלא היה דינם כישראל אלא בארץ ישראל [אבל בחוץ לארץ, אף הם לא היו קונים אלא בכסף ולא בשטר או חזקה], וזה הוא שאמר הכתוב, כי היות והיתה המערה בארץ כנען, לכן לא קנה אברהם

אמר ליה רב יוסף לאביי:

אנא לא ידענא, (8) **אלא עובדא הוה בדורא דרעותא, בישראל דזבן ארעא מגוי בכסף בלא שטר, ואתא ישראל אחרינא רפיק בה פורתא כדי לקנותה, אתא לקמיה דרב יהודה, ואוקמה רב יהודה שהיה תלמידו של שמואל בידא דשני.**

[אני איני יודע, ברם יודע אני, שהיה מעשה כעין זה במקום הנקרא "דורא דרעותא", (9) שקנה ישראל מגוי בכסף בלי שטר, ובא ישראל אחר ועדר בה מעט, ופסק רב יהודה שאת רוב מעשיו היה עושה על פי שמואל רבו, שתעמוד הקרקע ביד השני].

הרי מבואר, שאם כי סובר שמואל "דינא דמלכותא דינא", מכל מקום נכסי גויים הרי הן כמדבר.

אמר ליה אביי לרב יוסף: **דורא דרעותא קאמרת** [מדורא דרעותא אתה מביא ראייה]!?

התם באגוי מטמרי הו, דאינהו גופייהו לא הוו יהבי טסקא למלכא, ומלכא הרי אמר: **מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא!**

[שדות שהיו שם "שדות טמונות" היו, שהעלימו מעיני המלך ולא היו נותנים מס למלך, וחוק המלכות הוא: מי שנותן מס שלו הוא הקרקע, ואלו שלא נתנו מס לא

דמלכותא" שלא לקנות בלי שטר, אלא אף בחזקה קונים.

וב"יד רמה" אות רלו כתב באופן אחר: דכי אמר שמואל דינא דמלכותא דינא דלא ליקיני ארעא אלא בשטרא, הני מילי במאן דאתי מכח אחר, אבל במאן דזכי מהפקירא לא קאמר, דאם כן בטלת תורת המחזיק בנכסי הגר, ראה עוד שם.

ורבינו יונה הביא לפרש, שאכן אין דין "נכסי גויים הרי הם כמדבר" אמור, אלא במקום שאין "דינא דמלכותא" שלא לקנות בלי שטר; וראה ברשב"א שתמה על עיקר קושיית הגמרא "מאי קושיא, לוקמה אביי לנפשיה, באתרא דליכא הרמנא דמלכא", וראה שם.

ולקמן נה א כתב רבינו יונה בתוך הדברים פירוש נוסף: דלא קיימא לן דינא דמלכותא דינא, אלא בדברים שהם להנאת המלך; וראה שם שהביא ראייה מהמשך הסוגיא לא כן.

9. כן פירש רשב"ם בפירוש ראשון, ובפירוש שני פירש: כפר של רועים.

לוקח ראשון יקנה **דמלכותא** לכי אתא שטרא לידיה", ומשמע מלשונו **כדברי הרשב"א** שכתב: יש מי שאומר [ראה רבינו גרשום], שאילו כתב לו הגוי את השטר אפילו לאחר שקיבל את המעות — קנה, וליתא, דכיון דאמרינן דגוי איסתלק ליה הוה ליה נכראה, ושדה מופקרת היא, והילכך אין לו תקנה אלא אם כן כתב לו גוי את השטר עד שלא יתן לו את הדמים, [וראה ברמב"ן שנסתפק בזה], וזה הוא שכתב הרשב"ם, שלאחר כתיבת השטר לא יזכה הלוקח הראשון מדינא אלא מ"דינא דמלכותא". ויש לדחות, שלא הוצרך הרשב"ם לדינא דמלכותא, אלא משום שבלאו "דינא דמלכותא" הרי קנאו השני בחזקתו.

8. **כתב הרשב"ם:** רב יוסף נמי בהכרח שידע להא דאמר שמואל "דינא דמלכותא דינא", וודאי היה יודע תירוץ לדבר, אלא שעדיף לו להביא עובדא ולכן לא חשש לתרץ לו, ואף שאביי דחה לו את הראיה מהעובדא, מכל מקום לא חזר בו רב יוסף, והוא סובר שאין "דינא